Tadeusz Palmowski, *Kaliningrad – szansa czy zagrożenie dla Europy Bałtyckiej? Monografia społeczno-gospodarcza*
Wydawnictwo „Bernardinum”, Gdańsk–Pelplin 2013, ss. 352

*Marcin Chełminiak**

Po 1989 roku problematyka związana z Obwodem Kaliningradzkim stała się jednym z elementów badań zarówno nad regionem Morza Bałtyckiego, jak i samą Rosją. Ten podmiot Federacji Rosyjskiej po rozpadzie Związku Radzieckiego znalazł się w szczególnym położeniu geopolitycznym. Jego „enklawowy” status związany z odseparowaniem go od pozostałej części państwa stał się wyzwaniem nie tylko dla władz regionalnych w samym Obwodzie, ale także dla Moskwy. Radykalne pomysły, które pojawiały się od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, dotyczące jego przysłóści w postzimnowojennej Europie jako autonomicznej części Rosji często rozmijały się z twardą polityczną rzeczywistością. Obwód Kaliningradzki był bowiem dla naszego wschodniego sąsiada istotnym czynni-

kiem mającym ugruntować polityczną, gospodarczą i wojskową obecność Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego. Z perspektywy polskich interesów ten podmiot Rosji z jednej strony stał się szansą na rozwój współpracy transgranicznej i regionalnej ze wschodnim partnerem, z drugiej zaś był potencjalnym źródłem zagrożenia militarnego, szczególnie w okresie bezpośrednio po rozwiązaniu Układu Warszawskiego.

Kwestiom społeczno-gospodarczym związanym z Obwodem Kaliningradzkim jest właśnie poświęcona recenzowana praca autorstwa profesora Tadeusza Palmowskiego z Uniwersytetu Gdańskiego. Autor od wielu lat należy do grona czołowych badaczy problematyki kaliningradzkiej w Polsce i Europie. Głównym celem jego książki jest zbadanie roli Obwodu Kaliningradzkiego w procesie integracji Europy Bałtyckiej, co wiąże się z „główną tezą pracy wypły-

* Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Instytut Nauk Politycznych.

wającą z przekonania, że pełna integracja bałtycka może być osiągnięta przy istotnym udziale Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej”¹.

Książka składa się z kilkunastu rozdziałów. Większość z nich dotyczy uwarunkowań wewnętrznych rosyjskiej enklawy (m.in. historycznych, geograficznych, administracyjnych, demograficznych i ekonomicznych). Cztery ostatnie części są związane z międzynarodowym położeniem Obwodu, szczególnie w kontekście kooperacji bałtyckiej oraz europejskiej. Autor w uporządkowanym, wyważonym wywodzie zwraca uwagę na najważniejsze (wewnętrzne i zewnętrzne) stymulatory rozwoju tego podmiotu Federacji Rosyjskiej po 1991 roku. Podkreśla szczególne geopolityczne położenie tej części Rosji, które w specjalny sposób wpływało i nadal wpływa na jej rolę oraz pozycję w polityce naszego wschodniego sąsiada, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Rozważania dotyczące międzynarodowego znaczenia analizowanego podmiotu oczywiście ogniskują się wokół wymiaru bałtyckiego. T. Palmowski, analizując kwestie kooperacji enklawy z państwami tego regionu, słusznie wskazuje na wagę problematyki rozwoju transportu, tranzytu i infrastruktury portowej.

Mimo tego, iż główny wywód pracy dotyczy tzw. „miękkiej” problematyki, czy-

li kwestii gospodarczych i społecznych, to autor nie ucieka także od kwestii, które szczególnie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku budziły największe kontrowersje, czyli szczególnego zmilitaryzowania rosyjskiej enklawy. T. Palmowski podkreśla, że obecna „redukcja wojsk w Obwodzie Kaliningradzkim nie zmienia faktu, że obwód jako region najbardziej wysunięty na zachód, graniczący z państwami UE i NATO, nadal pozostaje jednym z największych skupisk jednostek wojskowych w Rosji”². Jego wnioski pokrywają się tutaj z analizami polskich i zachodnioeuropejskich ekspertów wojskowych, którzy zwracają uwagę na geostrategiczne znaczenie enklawy, zwłaszcza w kontekście stosunków Rosji z republikami bałtyckimi.

Lektura recenzowanej książki pozostawia czytelnika z przekonaniem, że rosyjska enklawa jest niewątpliwie wyjątkowym podmiotem Federacji Rosyjskiej. Wyjątkowym ze względu na swoje geopolityczne położenie, genezę powstania oraz możliwość wykorzystania w międzynarodowej rozgrywce, jaką Moskwa prowadzi w wymiarze europejskim czy bałtyckim. W swoich analizach autor słusznie wskazuje, iż „Obwód Kaliningradzki stał się miejscem zbliżenia Rosji i Unii Europejskiej. Wymiar tego stanu ma charakter pragmatyczny. O jego trwałości zadecyduje rozwój sytuacji na scenie międzynarodowej. Zależał będzie też od wypracowania właściwych relacji pomiędzy UE i NATO, z jed-

¹ T. Palmowski, *Kaliningrad – szansa czy zagrożenie dla Europy Bałtyckiej? Monografia społeczno-gospodarcza*, Gdańsk–Pelplin 2013, s. 10.

² Ibidem, s. 239.

nej strony a Rosją z drugiej”³. Te słowa naberają szczególnego znaczenia w kontekście obecnego pogorszenia stosunków między Zachodem i Rosją związanego z aneksją Krymu przez FR i wojną we wschodnich regionach Ukrainy. Politycy polscy i rosyjscy podkreślają wprawdzie, że mały ruch graniczny wprowadzony na pograniczu polsko-kaliningradzkim w 2012 r. nie jest wprawdzie na razie zagrożony, ale trudno wyrokować, czy dalsze zaognianie się kryzysu na linii Warszawa–Moskwa nie będzie skutkowało odejściem od tych rozwiązań.

Warto podkreślić, iż T. Palmowski w swojej książce wykorzystał bogatą bazę źródłową. Odwołuje się do pozycji anglojęzycznych, niemieckich, rosyjskich i oczywiście polskich. Dzięki temu praca prezentuje bogaty wachlarz poglądów, przemysłów oraz opinii na temat Obwodu Kaliningradzkiego.

Książka T. Palmowskiego, mimo wielu zalet, pozostawia jednak u czytelnika

trochę niedosytu. Szkoda, że autor – obok wnikliwej analizy polityki Unii Europejskiej wobec Obwodu – nie pokusił się o bardziej szczegółowe przedstawienie miejsca i roli rosyjskiej enklawy w np. strategii Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego. Może nieco więcej miejsca należało także poświęcić szerokiej współpracy transgranicznej, którą od początku lat dziewięćdziesiątych prowadzi ten podmiot Federacji Rosyjskiej? Czywiście powyższe zastrzeżenia nie obniżają wartości recenzowanej pracy. Tę niezwykle wartościową książkę można polecić wszystkim tym, którzy zajmują się nauką analizą politycznej, społecznej oraz ekonomicznej rzeczywistości współczesnej Rosji. Lekturą obowiązkową powinna być natomiast dla badaczy problematyki kaliningradzkiej. Recenzowana praca z jednej strony bowiem porządkuje i systematyzuje wiedzę z tej tematyki, a z drugiej wnosi bardzo dużo nowego do naukowego poznania Obwodu Kaliningradzkiego.

³ Ibidem, s. 315–316.